

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.090>

УДК: 165. 62: 316.32

JEL: F02

Олег Яременко

УКРАЇНА В ІНСТИТУЦІЙНОМУ ВИМІРІ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНФЛІКТНОСТІ ТА СТИХІЙНОЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ

Показано, що інституційне середовище глобальних ринків сформувалося в умовах технологічного, фінансового та політичного панування окремих країн-лідерів, що обумовило сьгоднішній розрив між інтегруючою спроможністю ринкових і структурно-інституційних механізмів глобальної економіки та її фактичною складністю і конфліктним потенціалом. Механізмом скорочення цього розриву виявилася стихійна локалізація як сучасне спрощення структури світової економіки через масові конфлікти та відмову від частки коопераційних угод.

Розкрито внесок у погіршення якості інституційного середовища глобальної економіки процесу переродження інституту боргу. У новому інституційному середовищі попит на ліквідність (касові залишки) як функція мотиву передбачуваності набуває перевернутої форми попиту на товарні запаси як виробничого, так і споживчого попиту, що посилює глобальний дефіцит. Обґрунтовано висновок, що глобальна економічна влада, яка не забезпечена глобальними ресурсами та ціннісно-інституційними структурами, є джерелом невизначеності не лише для конкурентів, а й для самої себе; результатом її функціонування є поглиблення диспропорцій та розривів, які можуть бути частково приховані за рахунок гіпертрофованого кредиту. Доведено, що взаємне підсилення явищ глобальної економічної влади та гіпертрофованого кредиту несе ризик руйнації соціальних ринкових засад економічної свободи, довіри та справедливості; це обумовлює попит на альтернативні моделі. Показано, що критерієм доцільності альтернативних моделей глобального розвитку в умовах розгортання суперечностей між глобалізацією та

Яременко Олег Леонідович (v.o.yaremenko@gmail.com) д-р екон. наук, проф.; завідувач сектору інституційної економіки відділу економічної теорії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". <https://orcid.org/0000-0001-7227-8106>

Цитування: Яременко О.Л. Україна в інституційному вимірі глобальної конфліктності та стихійної локалізації. *Економічна теорія*. 2022. № 2. С. 90–114.

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.090>

© О. Яременко, 2022

локалізацією є здатність до більш-менш стійкого розподілу повноважень і відповідальності.

Ключові слова: глобальна економіка, локалізація, інститути, складність, інтегруюча спроможність, конфлікти, інституційна комунікація.

UKRAINE IN THE INSTITUTIONAL DIMENSION OF GLOBAL CONFLICT AND NATURAL LOCALIZATION

Oleh Yaremenko (v.o.yaremenko@gmail.com) Dr. Econ. Sciences, Prof.; Leading Researcher of the Department of Economic Theory of the Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7227-8106>

It is shown that the institutional environment of global markets was formed under the conditions of technological, financial and political dominance of certain leading countries, which caused today's gap between the integrating capacity of market and structural-institutional mechanisms of the global economy and its actual complexity and potential for conflict. The mechanism for reducing this gap was spontaneous localization as a modern simplification of the structure of the world economy due to massive conflicts and the rejection of a share of co-operative agreements.

The contribution to the deterioration of the quality of the institutional environment of the global economy of the process of regeneration of the debt institution is revealed. In the new institutional environment, the demand for liquidity (cash balances) as a function of the motive for foresight takes the twisted form of the demand for inventories, both production and consumer demand, exacerbating the global deficit. The conclusion is substantiated that the global economic power, which is not provided with global resources and value-institutional structures, is a source of uncertainty not only for competitors, but also for itself; the result of its functioning is the deepening of disparities and gaps, which can be partially hidden due to hypertrophied credit. It has been proven that the mutual strengthening of the phenomena of global economic power and hypertrophied credit carries the risk of destroying the social market foundations of economic freedom, trust and justice; this determines the demand for alternative models. It is shown that the criterion for the expediency of alternative models of global development in the conditions of unfolding contradictions between globalization and localization is the ability to more or less stable distribution of powers and responsibilities.

Key words: global economy, localization, institutions, complexity, integrative capacity, conflicts, institutional communication.

Сьогоднішня загальна світова економічна, політична та соціальна криза означає вкрай небезпечний збіг у часі та просторі глибоких змін у майже всіх сферах людського буття. Україна потрапила у пастку виживання, коли природна ієрархія цілей не може бути витримана в умовах фундаментального дефіциту часу та ресурсів.

Переплутання різних сфер та процесів, які потребують реагування суб'єктів, породжує потребу в інструментах вивчення сьогодишньої некласичної соціально-економічної реальності. Інституційний підхід, враховуючи історію його становлення та еволюції, може бути, як мінімум, апробованим щодо можливостей класифікації та каталогізації суперечливих процесів глобалізації та локалізації як глибинних причин сьогодишнього стану нашої економіки та суспільства.

Найбільш продуктивним за результатами дослідження суперечливих підстав глобалізації може вважатися напрям її соціально-інституційного аналізу, який пов'язаний з дослідженнями Дж. Стігліца (2003), Д. Родріка (2011), Д. Конвея і Н. Хейвена (2017), О. Білоруса (2003), В. Гейця (2008), А. Гриценка (2010) та ін. Надане ними розуміння сучасної глобалізації не лише як траєкторії розширення ресурсів та можливостей, а ще й як простору варіантів як тягара дало можливість рухатися в бік розкриття соціальних суперечностей та обмежень, що відкриває шлях до пошуку альтернатив та осмислених змін у різних політиках глобалізації. Такі теоретичні надбання надають можливість уточнення предмета та методів дослідження процесів глобалізації та локалізації світової економіки з метою упорядкування суперечливих та критичних процесів, що розгортаються у край небезпечну глобальну кризу.

Метою статті є інституційне трактування підстав та змісту глобальної конфліктності стихійної локалізації у контексті вирішення актуальних та фундаментальних завдань національного соціально-економічного розвитку України.

Інституційний напрям економічної науки завжди був і є сьогодні особливою відповіддю на потреби як теорії, так і практики. З точки зору економічної практики, сьогоднішня реальність відрізняється значним деструктивним потенціалом, що проявляється у втраті здатності до саморозвитку на основі функціональної взаємодії різних елементів та суб'єктів через механізм ринкових цін. Запропонована ще класичною школою модель ринкової системи, коли кожен дбає лише про власний інтерес (але з урахуванням моральних обмежень та правових заборон), сьогодні працює зі значними збоями. Споконвічна позитивна конфліктність ринкової конкуренції вироджується і все частіше набуває форму запеклої боротьби на знищення, у якій всі засоби однаково добрі, якщо вони ведуть до кінцевої перемоги над конкурентами.

Причини цього лежать як у сфері аномальної ціннісної різноманітності в епоху глобалізації, так і у сфері надмірної складності суб'єктної структури глобальної економіки. Таке деструктивне ускладнення структури світової системи обумовлено наявністю факторіальних параметрів ($N!$, де N – кількість суб'єктів, між якими існує, або може існувати взаємозалежність) у процесах утворення нових зав'язків, як реальних, так і потенційних. Порушення функціональної єдності елементів знижує інтегруючий потенціал функціональних зав'язків і, відповідно, знижує соціально-економічний статус стихійної кооперації.

Економічна влада та економічне насильство у формі надмонопольності приходять на місце катакти. Феномен глобальних технологічних монополій породжує нове соціально-психологічне та інтелектуальне середовище економічних досліджень. Аполіогія позитивного сенсу фактичних владних практик, шляхів їх удосконалення, їхньої структури та мотивацій знаходять відображення в системі грантової підтримки актуальних напрямів розвитку економічної науки. Критерій науковості знань частково зміщується у сферу грошових потоків. Істину шукають там, де гроші.

В історії економічної науки найчастіше актуалізація інституційного аналізу економічних систем була реакцією на розрив безперервності в економічній науці і економічні практики. Для інституційної теорії характерна схильність до описового відтворення предмета, що є перевагою в умовах аномальної різноманітності явищ, процесів і швидких змін. Завдяки цьому інституційна теорія має можливість не вичікувати моменту структурування або кінцевої кристалізації нової якості, щоб робити обмежені висновки щодо напрямів та змісту суттєвих подій.

Таким чином, ухил у бік інституціоналізму зустрічається в економічній науці кожного разу, коли кількість фактів "антипарадигмальної" спрямованості набуває масового характеру. Прикладом такої антипарадигмальності економічної реальності та її теоретичних відображень може слугувати аномальний вигляд кривих попиту та пропозиції на ринку мережевих благ; посилення ролі чинника ідентичності (несхожості, унікальності) в мотивах і стимулах господарських рішень; активна теоретична і практична компрометація економічної свободи як особливої сфери свободи людини під гаслом боротьби з "ринковим фундаменталізмом" (Дж. Сорос); масо-

вий попит на державне підприємство, що суперечить суспільній природі та місії держави, попиту на суспільні блага, пропозиція яких є виключною функцією держави.

Споконвічно опортуністичний (синкретичний) характер інституційного підходу дозволяє йому включати у свій предмет будь-які стійкі практики, незважаючи на їх можливу антагоністичність у формальній системі економічних знань, що склалася історично. Принципи гетерогенного ускладнення та комплементарності дають можливість включати у коло важливих чинників такі явища, як суверенітет, синкретизм та феномен "блукаючої невизначеності". Невизначеність, якщо вона занурюється у сферу теоретичного знання, вимагає від учасників пізнавального процесу мінімальної конвенційності, включаючи загальноприйняті умовності та припущення.

Сама по собі інституційна теорія не може претендувати на статус мейнстріму. Навпаки, вона є активним інструментом демонтажу мейнстріму. Феномен "блукаючої невизначеності" приховує всередині себе процеси формування і перебору альтернатив. В цьому складається історичний сенс періодичної інституціоналізації економічної науки.

Виходячи з цих загальних міркувань, актуальним завданням сучасної інституційної складової економічної науки слід визнати розробку концептуальної характеристики спроможності існуючих ринкових та структурно-інституційних механізмів функціонування глобальної економіки у порівнянні з її фактичною складністю і конфліктним потенціалом її взаємозалежностей. Сьогоднішня запекла глобальна конфліктність, що виключає навіть мінімальну здатність до компромісів, погіршує якість суспільного вибору, позбавляючи його ознак раціональності. Імператив повернення хоча б до мінімальної раціональності вимагає узгодженого зниження глобальної конфліктності за будь-яку ціну.

Влада взагалі і економічна влада зокрема є інструментом пригнічення поточної конфліктності до прийнятних меж, в тому числі за рахунок використання права сильного. Однак водночас, оскільки "мета влади – влада" (Дж. Оруелл), право сильного позбавляє систему зворотного зв'язку та дозволяє накопичуватися неконфліктним та неочевидним (ззовні) розривам та диспропорціям. Такі розриви можуть мати вигляд вимушеної згоди поступитися своїми інтересами (традиціями, звичками) в обмін на поточний доступ до ресурсів,

яким наділяє носій права сильного. У такій ситуації сфера прийняття рішень слабого суб'єкта регулюється уявленнями сильного суб'єкта. Сенс права сильного як інституційного розриву складається в тому, що сильний позбавляється обмежень, а слабкий – внутрішніх стимулів, що детерміновані цінностями. Сильні суб'єкти знижують витрати хеджування, мінімізуючи можливість неприйнятної для них опортуністичної поведінки слабких, а слабкі зі свого боку заощаджують на процедурах прийняття рішень. Соціальна ентропія має всі шанси на зростання, і сьогодні вона цими шансами користується.

Водночас посилення ентропії через інституційні розриви не є вичерпною характеристикою сучасної соціальної термодинаміки. Інституційні розриви – це соціальний вакуум особливого роду, своєрідний аналог фізичного вакууму (Каку, 2012; Гриб, Мамаєв, Моспаненко, 1988), якщо брати аналогії з квантової фізики. Слабкість гальмуючих ціннісно-інституційних полів у зоні розривів сприяє надшвидкому перебігу подій та змін, що іноді має вигляд порушення причинності. Квазісуб'єкти або віртуальні суб'єкти не цікавлять справжніх суб'єктів лише остільки, оскільки не впливають на розподіл ресурсів. Але на певному етапі віртуальні суб'єкти отримують здатність матеріалізуватися та притягувати до себе ресурси (включаючи і такий вирішальний ресурс як ринковий попит).

Точкою матеріалізації віртуального суб'єкта є ресурсний конфлікт зі "справжніми" суб'єктами¹. Перемога у цьому конфлікті може залишитися за "справжніми" суб'єктами, і тоді спроба матеріалізації "не зараховується" (відкладається). Це не означає, що за нових інституційно-технологічних і ринкових умов така спроба не матиме шансів на успіх. Прикладом може бути еволюція ідеї електромобіля упродовж останніх ста років. Не факт, що сьогоднішня перемога електромобіля є кінцевою, але тенденція виглядає як більш-менш однозначна.

Рівень глобальної економічної ефективності за останні 30 років загалом зростає швидше, ніж це припускалося наявним інтегруючим потенціалом цінностей та інститутів. Це супроводжувалося переважно локальним привласненням вигід економічної глобалізації на рівні ТНК та глобалізацією/глобальною мультиплікацією ризиків. Зростання глобальної спеціалізації та кооперації не було забез-

¹ До речі, носієм суб'єктної віртуальності до певного часу може бути і "справжній" суб'єкт – до того моменту, поки зміст його діяльності вміщується у традиційні ціннісно-інституційні приписи.

печено адекватною глобальною ціннісно-інституційною основою, що породжувало ціннісно-інституційну напругу. Кожний крок вперед у поглибленні глобальної спеціалізації та кооперації вимагав все більших зусиль для пригнічення ціннісного імунітету окремих соціально-економічних систем, що може бути умовно визначено як приховані трансакційні витрати економічної глобалізації. Існуючі ринкові та структурно-інституційні механізми функціонування глобальної економіки виявилися нездатними вмістити в собі фактичний обсяг взаємозалежностей, які виявилися занадто складними, переплутаними та незбалансованими. Диспропорції та масова опортуністична поведінка, що сьогодні виключає навіть мінімальну здатність до емпатії, погіршують якість вибору суб'єктів, зберігаючи лише видимість його раціональності. Відновлення суспільного статусу раціональності вимагає використання будь-яких інструментів зниження надмірної конфліктності.

Зворотною стороною розподілу ресурсів є розподіл ризиків. Достатньо яскраво зрушення у цій сфері демонструє якісна зміна функціональної та еволюційної ролі боргового чинника розподілу ресурсів. Борг як інститут у його сьогоdnішньому вигляді дає можливість перекладати актуальні ризики та витрати суб'єктів, що приймають рішення, на майбутнє, аж до майбутніх поколінь. Ставка дисконтування майбутніх грошей стає аномально високою, що негативно впливає на інвестиційну активність. (До речі, аномальна висока ставка дисконтування майбутніх доходів характерна для безробітних, для кримінальних та просто злочинних видів діяльності.) Байдужість до майбутніх проблем є ще одним всезагальним руйнуючим чинником для системи цінностей та інститутів, і тому приховано сприяє активізації суспільного попиту на все більш глибокі та давні механізми соціальності.

Рештки наслідків глобальної кризи 2007–2009 років та Великої рецесії не були подолані і до початку пандемії коронавірусу. Так звана "накачка ліквідності" мала, за великим рахунком, перевернутий боргову природу, що спотворювало картину глобального попиту та пропозиції. Наслідком цього виявилось явище глобального дефіциту, який обумовлений не лише поточними ринковими дисбалансами, а й стійкими ціннісно-інституційними розривами, що не можуть бути подоланими через існуючий розрив між реальним розподілом ресурсів та формальним розподілом економічної влади у глобаль-

ній економіці, включаючи й інституційні підстави цього розриву (Obstfeld, Rogoff, 2009).

Стимулом для збереження сьогодишнього неадекватного розподілу економічної влади є можливість використання останньої для перекладання ризиків та витрат на інших суб'єктів. У цьому сенсі гіпертрофована економічна влада та гіпертрофований кредит йдуть в одному руслі руйнації соціальних ринкових підстав економічної свободи, довіри та справедливості. Дефіцит довіри та справедливості є довгостроковим деструктивним чинником змін у глобальній економіці.

Найбільш небезпечними сьогодні виглядають три наочні складові глобального дефіциту: дефіцит енергоресурсів; дефіцит продовольства; дефіцит комплектуючих у глобальних ланцюжках вартості, передусім мікрочипів². Резонанс цих трьох дефіцитів на тлі дефіциту довіри та дефіциту справедливості і посилення економічної влади ТНК здатний привести до лавиноподібного зростання процесів деглобалізації, коли швидкість хаотизації глобальної системи відчутно перевищить швидкість формування нового, менш амбітного, але більш стійкого порядку.

Одним із можливих сценаріїв подальшого розвитку глобальних дефіцитів можуть бути тиск на рівень цін знизу³, зростання ризиків доставки у реальному секторі і, відповідно, зростання запасів та витрат їх зберігання, що прискорює цінову динаміку як на глобальному, так і на регіональних рівнях⁴. Ненульовим виглядає поточний ризик виникнення петлі позитивного зворотного зв'язку надмірних запасів та цінової динаміки, коли дефіцит елементів змінних витрат через ціновий канал породжуватиме намагання підприємств уникнути додаткових витрат у майбутньому, що досягається наднормативним збільшенням обсягів сьогодишніх закупівель. У цьому випадку мотив обережності набуватиме інституційно мотивовану

² Here's What Caused The Ongoing Global Chip Shortage & Why It Will Only Get Worse. URL: <https://onsitego.com/blog/global-chip-shortage-explained-causes-future/>

³ У грудні 2021 року середнє значення Індексу продовольчих цін ФАО (ІПЦФ) становило 133,7 пункта, що на 25,1 пункта (23,1 процента) вище, ніж у грудні 2020 року. The FAO Food Price Index reaches a 10-year high in 2021, despite a small December decline. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>

⁴ "Інфляція у євросоні зросла до 5% у грудні 2021 р., встановивши новий рекорд з моменту створення єдиної валюти більш двох десятиліть тому. Аналітики очікували на 4,7%. Несподіване зростання, ймовірно, змусить ЕЦБ скоротити монетарні стимули швидше, ніж планувалося". URL: <https://ibf.ua/articles/inflyacija-v-es-i-sshav-pervom-polugodii-budet-vyshe-celevogo-urovnja-153805>

перекручену форму додаткового попиту не на касові залишки, а на складські залишки товарно-матеріальних цінностей.

Більш глибокими і тому неочевидними наслідками таких дефіцитів можуть стати інституціоналізація стійких автаркічних тенденцій через схильність держав до політики імпортозаміщення, а також прихована мутація функції попиту на гроші в умовах валютно-кредитного арбітражу на ринках криптовалют. В останньому випадку гроші потрібні не просто для спекуляцій на фінансовому ринку, а для операцій зі спекулятивними криптоактивами, середня очікувана доходність яких аномально перевищує вартість залучення коштів на кредитному ринку. Як було показано ще у 1997 році, функція попиту на гроші за умов аномально привабливих фінансових альтернатив стає квадратичною функцією часу, швидко позбавляючи необхідної ліквідності реальний сектор (Яременко, 1997. С. 162).

Формування локальних зон порядку є альтернативою глобальної катастрофи. Це може відбуватися як за рахунок посилення локальних джерел економічної влади та звуження ролі її глобальних суб'єктів, так і за рахунок формування локальних зон довіри та соціальної справедливості. Як показав соціальний вибух у Казахстані у січні 2022 року, успішні за критеріями МВФ реформи (у глобальному рейтингу конкурентоспроможності Казахстан у 2021 році посів 35 місце, випередив Португалію) одночасно виявилися вкрай небезпечними у соціальному вимірі. На довгих інтервалах роль суверенних джерел прийняття соціально важливих рішень виявилася неприпустимо низькою. Насправді, рішення приймали ті структури, які не несли і не несуть відповідальності за їх наслідки.

Конфлікт між глобальною ефективністю та локальною стійкістю повинен вирішуватися на шляхах соціальної суверенізації економічного зростання. Інструментом можуть слугувати цифровий суверенітет та цифрова автономізація з опорою на розвиток національної смарт-промисловості. Імпортозаміщення, раціональна автономізація та незалежна соціальна політика держави, яка орієнтується на ідентичність та цінності, що склалися історично, дають можливість відійти від догматичної формули "глобалізація або смерть". Позитивним наслідком вибору такої альтернативи є стійка тенденція зниження внутрішніх трансакційних витрат до рівня, більш низького, ніж витрати у зовнішньому просторі. Іманентним

ризиком цієї альтернативи є ризик завалювання у штопор популізму та пригнічення ролі глобальних джерел інноваційного розвитку.

Внутрішнім критерієм успішності такої моделі є випереджальний розвиток внутрішнього ринку як елемент дієвої стратегії суверенної соціалізації економічного зростання. *З глобальної точки зору* привабливість вибору такої моделі проявлятиметься в тому, що зниження глобальної ефективності компенсується зростанням глобальної стійкості. Соціальні критерії прийняття глобальних та національних рішень звужуватимуть коридор можливого та припустимого, що в загальному випадку означатиме зниження розкиду траєкторій руху глобальної системи. Спрощене трактування цього підходу може мати такий вигляд: технологічний розвиток та його ризики належать переважно до глобального рівня, соціальний розвиток та його ризики – локального.

Однак така спроба розвести у просторі і часі глобальні та локальні ризики розвитку сама по собі може виявитися достатньо ризикованою і тому вимагає додаткового концептуального аналізу та обґрунтування. Зокрема, перспективним може виявитися аналіз комплементарності переважно глобального технологічного розвитку, за який відповідають корпорації, та переважно локального соціального розвитку, за який відповідає суверенна держава. Ця комплементарність має стати підставою нової стратегії управління ризиками глобалізації. Ланкою, що зв'язує глобальний і локальний розвиток, є національна держава. Саме вона може стати точкою тяжіння еволюції глобального інституційного розвитку.

Така стратегія глобалізації відводить наднаціональним інститутам допоміжну, а не вирішальну роль. Тим більше, що де-факто неспроможність існуючих наднаціональних інститутів проявилася у війні, що почалася в Україні у лютому 2022 року. На початку 2022 року виникало враження, що цілями ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС було не попередження війни, а допомога нашій країні у війні, якщо вона почнеться. Така допомога є, безумовно, шляхетною справою, але для нас було б краще, якщо б міжнародні інститути цю війну попередили.

Глобалізація інституту держави як набуття останньою здатності привласнювати глобальні надбаня технологічного та соціально-інституційного розвитку надає сучасній цивілізації додаткову "несучу конструкцію", забезпечуючи приріст гнучкості і стійкості шляхом формування інстанції, що здатна трансформувати глобальну неви-

значеність у сукупність суверенних національних ризиків. Останнє завдання є невідкладним з огляду на сьогоднішній стрибок людства у сферу тотальної невизначеності.

Глобалізація сприяє не лише поглибленню співпраці, а ще й локалізації, фрагментації та поляризації соціуму. Економісти та соціологи відмічають, що, незважаючи на глобальні зв'язки, суспільства, здається, дедалі більше поляризовані та фрагментовані. Це явище корениться в глибинній складній структурі та закономірностях динаміки соціальних систем. Однією з підстав такої суперечності є необхідність відтворення соціальних ідентичностей як притаманного суспільству механізму обмеження ентропійних процесів (*Hedayatifar, Rigg, October 2019*). С. Перкінс вважає, що ендегенний чинник збереження соціальної дистанції між ідентичностями всередині складних систем сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності (*Perkins, April 18, 2022*). Якщо ідентичності не відтворюються, а руйнуються, соціальна ентропія зростає.

Загальний закон економіки стверджує: більше можливостей – більше ризиків. Глобалізація як створення можливостей оптимального розподілу та використання ресурсів у глобальному масштабі не може уникнути цього загального закону. Сьогодні існує усвідомлення, що ризики глобалізації не лежать на боці окремих недоліків та помилок. Вони притаманні самій сутності глобалізації як принципово нового рівня взаємозалежності. "У XXI столітті найсерйозніша загроза міжнародній стабільності, здається, полягає в більшій взаємозалежності, посилюючи можливість того, що шок, що виходить з будь-якої точки світу, може стати системним", – відмічає історик Патрісія Клавен (June 2022).

Формально розворот тренду глобальної взаємозалежності був означений реанімацією протекціоністської ідеології у передвиборчій програмі Д. Трампа у 2016 році. На його думку, Сполучені Штати втрачали від ліберальних правил світової торгівлі більше, ніж отримували. Продовження ліберальної глобалізації означало б подальше посилення основних конкурентів за рахунок американських платників податків. Тому необхідно захищати власного виробника, дбати про робочі місця всередині країни, обмежувати свободу рук для зовнішніх конкурентів (*Яременко, 2017. С. 110*).

Однак актуалізація протекціоністських інструментів у багатозв'язному середовищі глобальної економіки призвела до непе-

редбачених наслідків, пов'язаних з конфліктним перерозподілом ресурсів та багатства. Як повернутися від глобальної конфліктності до глобальної співпраці, ніхто не знає. Симптоматично, що поточним оцінкам сьогоденного стану глобальної конфліктності притаманна явна або прихована ностальгія за часами холодної війни, коли все було більш-менш передбачуваним та укладалося у межі припустимого. Для розуміння підстав такого "романтичного" трактування минулого можна висловити гіпотезу, що стан соціуму, який передував глобалізації, характеризувався відносно стабільним співвідношенням між етичними цінностями, що характеризуються координатою "добро-зло" (X) та політико-етнічними цінностями координати "свій-чужий" (Y): $\Delta X = \infty \Delta Y$, за умови, що $\infty \sim \text{const}$. Прийняття рішень у цих координатах забезпечувало більш-менш ефективне зняття невизначеності, оптимізацію трансакційних витрат і баланс внутрішньої і зовнішньої довіри. Якщо величина ∞ тяжіла до 1, то це суспільство виступало як відносно збалансоване: національно-політична форма соціуму оформлялася як правова держава, а дотримання єдиної шкали "добро-зло", до якої тяжіють оцінки "ефективне-неефективне", "справедливе-несправедливе", "рівність-нерівність", забезпечувало баланс загальних, особливих та одиничних інтересів.

Процес глобалізації починався як поступове зниження ролі політико-етнічної координати "свій-чужий" (так зване "нове мислення" у руслі концепції "кінця історії" Ф. Фукуями) та посилення ролі ціннісно-етичної координати "добро-зло": $\Delta X \gg \Delta Y$. Оцінки за шкалою "добро-зло" через механізми боротьби з відмиванням доходів, "отриманих злочинним шляхом," поширювалися на більшість соціально-економічних форм, які споконвіку вважалися етично нейтральними. В процесі формалізації нових суспільних умов інституційно криміналізувалися як втілення соціального зла: анонімність грошей як практична реалізація їхньої загальної природи незалежно від джерел походження (*non olet*); готівковий грошовий обіг як практична свобода людини; анонімні банківські рахунки як захищена законом особиста таємниця; інститут комерційної та банківської таємниці; покладання тягаря доказів у сфері боротьби з відмиванням грошей на відповідача тощо. Відстеження джерел походження будь-яких грошей перетворилося на потужне джерело анонімної і

тому безвідповідальної влади. Водночас такі інституційні втрати компенсувалися зростанням ефективності використання ресурсів у глобальному масштабі, про що свідчили суттєве зниження голоду та дитячої смертності у світі.

На етапі зрілої глобалізації відхилення від запропонованої траєкторії у координатах X , Y означає для суб'єкта небезпечне посилення невизначеності через зближення з групою "чужі", що знаходить себе у зростанні трансакційних витрат та ставки дисконтування майбутніх доходів.

У точці перегину (біфуркації) як стану "перезрілої" глобалізації внаслідок стрибкоподібного зростання конфліктності (закономірний підсумок надмірної складності глобальної системи) спостерігається тотальна інституційна деструкція. Стирання інституційної та ціннісної інформації в умовах загальної конфліктності відбувається відповідно до принципу: "останнім прийшов – першим пішов". Насамперед із актуальних ціннісних структур соціуму в умовах війни та деглобалізації виходить новітня інформація, сучасні цінності глобалізації (толерантність, політкоректність, прозорість). Залишаються найбільш старі та прості конструкції. Взаємні суб'єктні оцінки більш тяжіють до координати "свій – чужий", ніж до координати "добро – зло", яка стає все менш важливою. В умовах загрози варваризації, або навіть здичавіння соціуму національна держава стає абсолютною цінністю.

Коли оцінки "свій-чужий" починають панувати у сфері оцінки альтернатив, локалізація з умоглядної конструкції перетворюється на декілька практичних мотивів прийняття глобальних рішень: 1) врятувати те, що можна ще врятувати; 2) якщо всього на всіх не вистачить (тотальний дефіцит), треба дбати лише про своїх; 3) баласт у вигляді занадто обтяжливих зобов'язань та обмежень – за борт. Глобальний дефіцит ринкової пропозиції ресурсів відіграє роль інструменту примусової локалізації глобального розвитку.

Безпосередніми причинами глобального дефіциту ресурсів є:

- м'яка та суперм'яка грошово-кредитна політика за часів Великої рецесії та посткризового розвитку в країнах Заходу. Необмежена грошова пропозиція не могла не наштовхнутися на обмежену пропозицію реальних ресурсів. Мати доступ до грошей ще не означає мати ринковий доступ до необхідних ресурсів;

- дисбаланси у розподілі повноважень, відповідальності та ресурсів у системі прийняття глобальних рішень (*Clavin*, June 2022. P. 17). Прийом Китаю до СОТ сприяв швидкому зростанню частки Китаю у світовому ВВП без відповідного зростання повноважень та відповідальності в системі глобальних рішень (*Gourinchas*, June 2022). Зі свого боку глобальні рішення дедалі більше відривалися від фактичного забезпечення суб'єктів фінансовими, технологічними та природними ресурсами (*Prasad*, June 2022. P. 15);

- швидке (злякаєне?) нарощування складності глобальної системи через лібералізацію світових ринків та зростання кількості суб'єктів попиту та пропозиції, що випереджало інтеграційну потужність існуючих інститутів та правил. Цьому посприяла доступність до джерел кредитування, яка породила ланцюжок пом'якшення умов відкриття та фінансування бізнесу. Як було відмічено у попередньому дослідженні, простір можливих зв'язків суб'єктів та їх комбінацій (що треба так чи інакше приймати до уваги при оцінці альтернатив) поширюється за функцією, що містить у собі факторіал ($n!$), а інтеграційна потужність загальних правил зростає (якщо вона зростає) набагато повільніше;

- інституційна неузгодженість спроб масового впровадження "зеленого порядку денного" з цілями подолання бідності та глобальної нерівності.

Як правило, дефіцит ресурсів виникає за певних інституційних розривів (*Rahman, Saint Ville et al., 2017*). Сильного поштовху глобальні ринки ресурсів відчували з моменту початку агресії Росії проти України. Як відмітив у березні 2022 року керівник глобального відділу дослідження сировинних ринків Goldman Sachs Джефф Каррі, це найбільше потрясіння на товарних ринках з 1973 року. Але на цьому порівняння закінчується. Крім того, що це потрясіння зосереджене на Європі, ще одна ключова відмінність цієї кризи від нафтового ембарго 1973 року полягає в тому, що це не просто потрясіння для поставок нафти. Це шок для кожного окремого товару: зерна, нафти, газу, металів, паладію, титану та неону. Список можна продовжувати⁵.

Слідування суб'єктів інституційним приписам (стандартам, нормам, правилам) у таких умовах парадоксальним чином збільшує загальну невизначеність доступу до ресурсів та ринків. Система ви-

⁵ The Invasion of Ukraine is Accelerating the Supercycle in Commodities. URL: <https://www.goldmansachs.com/insights/pages/from-briefings-17-march-2022.html>

явилася занадто складною як для адміністративного державного управління, так і для ринкового саморегулювання. Зайва складність середовища глобальної економіки вимагає спрощення будь-яким шляхом, включаючи скорочення кількості суб'єктів через додержання механізмів банкрутства та суверенних дефолтів, створення додаткових нормативних бар'єрів (своєрідна "делібералізація" в умовах стратегії зеленого розвитку), використання елементів політики повернення капіталів у країну походження. Але такий шлях несе в собі багато ризиків раптового обвалу у разі критичної неузгодженості задумів та дій глобальних гравців.

Чи можна взагалі еволюційним шляхом перетворити деструктивну складність глобального середовища у сукупність менш амбітних, і водночас більш стійких національно-державних, локальних та регіональних структур? Пошук варіантів переходу до більш стійкого глобального устрою є важливим завданням економічної науки. Одним із таких можливих шляхів є трансформація зовнішньої складності у внутрішню через національно-державну диференціацію умов суспільного відтворення. Це виступає як рефлекторний спосіб зниження невизначеності функціонування та розвитку господарських систем у разі їх переходу через простір (етап) деструктивного ускладнення (*Oliver, April 28, 2022*). Таке деструктивне ускладнення як точка перегину розвитку інформаційної економіки знаходить себе у вигляді інформаційного перенасичення середовища прийняття рішень як інформаційний дистрес суб'єктів та їх дезадаптивна поведінка, поглиблення невідповідності між інформаційними можливостями ціннісно-інституційного простору та кількістю суттєвої інформації, що змушує суб'єктів виходити за межі цього простору.

Ця невідповідність призводить до того, що глобальна система позбавляється одного з найважливіших масивів інформації – інституційно-ціннісного. На рівні окремих національних економік це може колись й було припустимо, тому що національна держава, так чи інакше, зберігала ціннісну історичну детермінацію у вигляді внутрішньої легітимності як фундаментальної основи взаємної комплементарності держави та суспільства. Але якщо така інформація виключається з інформаційних механізмів глобального соціуму, то відбувається інституційне збіднення системи на всіх її рівнях. Явище відторгнення ціннісно неприйнятної інформації сьогодні має масовий характер.

Як результат – суспільно значуща діяльність суб'єктів виходить за межі інститутів. Наочним прикладом дезадаптивної поведінки в умовах інформаційного дистресу може слугувати агресія Росії проти України, котра, крім усіх катастрофічних наслідків, майже максимальної шкоди принесла державі-агресору.

Інститути, позбавляючись від непритаманного їм функціонального змісту, перетворюються на "пусті" форми. В умовах дефіциту стійких реальних всезагальних правил держава та суб'єкти господарювання змушені дотримуватися принципів "здорового глузду", яким притаманні хибні критерії очевидності та короткої дії. Система стає менш "розумною", втрачаючи можливість обхідних шляхів. Виникає прихована тенденція до деінституціоналізації господарської системи, тобто до втрати одного з найважливіших активів цивілізованого соціуму – інститутів як живого минулого.

Як альтернатива сьогodнішній тенденції деінституціоналізації може розглядатися можливість реінституціоналізації на підставах менш амбітних локальних та регіональних утворень, які, можливо, мають певний потенціал комплементарності до сьогodнішнього глобального устрою. Як зазначили П. Неміна та К. Еспіноса, глобальний порядок, що змінюється, сьогodні визначається співіснуванням традиційних Бреттон-Вудських інститутів, таких як МВФ і Світовий банк, та появою нових фінансових інститутів, таких як банки розвитку, двосторонні та багатосторонні угоди про свопи, і нові глобальні стратегії на кшталт китайської ініціативи "Один пояс, один шлях", котра реалізується на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях (*Nemina, Espinosa, March 23 2021*).

Однак це не означає, що проблема сумісності глобальних і локальних інститутів вирішуватиметься автоматично. Справа в тому, що вони мають різне історичне призначення і тому можуть не збігатись у суттєвому. Глобальна економічна влада, незважаючи на її переваги у порівнянні зі збройним насильством, має своїм головним мотивом пряме підпорядкування своїй волі інших людей. Споконвічна суперечність глобального та локального може привести через загальний конфлікт до виродження глобального світу у добре знайому сукупність відокремлених зон локального розвитку. Такий процес буде супроводжуватися втратою інституційного багатства людства як форма гри з негативною ненульовою сумою.

Це буде втрата для всіх. Про можливість такої втрати казав Карл Ясперс. Він вважав, що можливість живого, а не мертвого світового порядку існує, якщо його стабілізація не приведе до всезагальної тоталізації знань та оцінок (Ясперс, 1991. С. 222–223) (що може розцінюватися як своєрідний натяк на прямі оцінки суспільної лояльності через інструмент соціального кредитного рейтингу).

Всередині соціально-економічної системи вартість інститутів як особливого виду активу у прихованому вигляді відображається у рівні вартості грошей: більша інституційна глибина економіки обумовлює більш низький рівень витрат хеджування та відносно легку доступність грошей, а також більш низькі ставки дисконтування майбутніх доходів. Якщо прийняти гіпотезу про взаємну від'ємну кореляцію між інституційною глибиною економіки та довгостроковою вартістю грошей, то можна висунути припущення про негативний вплив чинника дефіциту ринкової пропозиції ресурсів на вартість інститутів як національного економічного активу. На цій основі може виникнути порочне коло деінституціоналізації, демонетизації та деіндустріалізації національної економіки.

З точки зору стратегії національного розвитку України ситуація є суперечливою. З одного боку, в умовах економіки дефіциту такі цінності ринкової економіки, як довіра, справедливість, економічна свобода та відповідальність, стають другорядними у порівнянні з інструментальними цінностями мобілізаційної моделі – облік та контроль, дисципліна, розгорнута звітність. З іншого боку, оскільки рівень дефіциту корелюється з такими стійкими структурними характеристиками національної економіки, як рівень промислового розвитку та глибина внутрішнього ринку, постільки існує стійка природна мотивація держави до активної промислової політики та економічного суверенітету. Сьогодні для України бути суверенною державою означає мати сильну промислову політику.

Існуючі інституційні розриви в глобальній економіці до останнього часу маскувалися процесами фінансування та інтенсивними реформами переважно екзогенного походження. І перше, і друге породжували спотворену картину глобальної економічної реальності. Інституційно-ціннісні розриви, які знаходили себе у конфліктах та зростанні нерівності і корупції, вважалися свідомим недостатньою глибини та інтенсивності реформ або недостатнього рівня кредитування держави і приватного сектора (Кругман, 2013).

Але за період Великої рецесії та після неї соціальний простір без інститутів та цінностей поступово перетворювався на стійке явище (творча руйнація?), що генерує не лише конфлікти та хаос, а ще й призводить до відчутних змін у суб'єктній структурі економіки як підставі актуалізації локальної складової еволюції глобальної системи.

Інституційні розриви в глобальній економіці – це такий інституційний вакуум, який дає шанс на виникнення нових суб'єктів, що діють на інших підставах, ніж ті, що передбачені "Вашингтонським консенсусом". При цьому такі нові підстави виникають не лише в країнах з ринками, що розвиваються, а й у розвинених країнах – як наслідок занадто швидкого виникнення нових комбінацій технологій і ресурсів. Такі новітні комбінації не обов'язково суперечать старим правилам і нормам, а просто існують паралельно з ними. У світі квантових явищ аналогією може бути фізична модель "вакууму Казимира". Виникнення елементарних часток з "нічого" в цій моделі може бути використано для пояснення феномена віртуальних суб'єктів в економіці, які перетворюються на справжніх суб'єктів в умовах сильних випадкових коливань грошових потоків у системі завдяки переформатуванню фінансових інститутів та ерозії глобальної довіри.

Про інституційний розлом як вакуум відповідальності каже П.-О. Гурінша (*Gourinchas*, June 2022). На його думку, ніхто не може передбачити, коли і як нинішнє абсолютне домінування долара буде витіснено багатопольною системою. Така невизначеність – одна з ліній розлому в поточному економічному устрої. Одним із сценаріїв глобальної перехідності, як вважає П.-О. Гурінша, є сценарій незворотного розпаду сьогодишнього світового економічного порядку.

Від того, як цей розлом буде подоланий, залежить подальша доля сьогодишньої взаємозалежності. Спосіб реалізації цього переходу міг мати великий вплив на світову економіку та майбутнє її багатосторонності. На одному кінці спектра можливостей ми бачимо сукупність окремих локальних валютних блоків, що вирішило б дилему Тріффіна, роблячи світ меншим, але також менш ефективним. На іншому кінці спектра світова економічна система може залишатися інтегрованою, але механізми взаємодії та можливої координації між кількома резервними валютами, включаючи долар США, залишаються невизначеними. Перехід до цифрових валют, що емітуються центральними банками, супроводжується виникнен-

ням нових локальних центрів інтересів, мотивацій та фінансових активів. Випадкові комбінації повноважень та відповідальності, які виникають у ході глобальної конфліктності, рано чи пізно почнуть тяжіти до якогось відносно стійкого варіанта, який буде прийнятним для більшості глобальних акторів (*Prasad, June 2022. P. 15*).

За змістом структурний інституційно-ціннісний шок глобальної економічної системи є не лише результатом надмірної заплутаності зв'язків, а ще й реакцією відторгнення нав'язаних ззовні реформ, що обумовлені міркуваннями зручності зовнішнього контролю за грошовими потоками у країнах-реципієнтах міжнародних кредитів та міжнародної допомоги. З об'єктивних причин Україна як реципієнт сьогодні має дуже вузький коридор дозволеного у виборі напрямів національних інституційних реформ, що обумовлено війною та імперативом виживання країни, нації, держави. Але все це не означає відсутність суспільного попиту на інститути та інструменти національного суверенітету в умовах війни та післявоєнного відновлення. Навіть в умовах надзорського зовнішнього конкурентного простору та деструктивного тиску з боку геополітичних та геоекономічних конкурентів існують реальні можливості збереження та відтворення ідентичності України як сильної європейської агропромислової держави з потужними інститутами та ресурсами.

Особливе місце серед актуальних ризиків займають ризики зсуву в бік моделі економіки дефіциту, що пов'язані з активізацією інфляційних процесів в умовах розповсюдження м'яких бюджетних обмежень, звуженням внутрішнього ринку та втратою трансмісійних каналів державної регуляторної політики (*Tremel, February 16, 2022*). У разі реалізації цього ризику може виникнути пастка з сильним внутрішнім полем тяжіння, коли рефлекторна адаптація суб'єктів призводить до згасання мотивацій виходу з пастки.

Суперечливу роль у ризиках пастки економіки дефіциту відіграє інститут державного боргу. З часів виходу у світ фундаментального дослідження Дж. М. Кейнса "Загальна теорія зайнятості, проценту та грошей" прийнято вважати, що саме держава є джерелом покриття дефіциту ефективного попиту через інструмент боргового фінансування бюджетного дефіциту. При цьому не звертається увага на "інституційне застереження" Кейнса: будемо вважати, що стимули до збереження та витрачання грошей є незмінними. Якщо ці умови змінюються, то й макроекономічна модель буде ін-

шою, причому Кейнс припускає і різкі зміни залежно від змін інституційного середовища (Кейнс, 2012).

Складний зв'язок між динамікою ВВП та динамікою державного боргу за останні десятиліття виглядає як зростання "кредитоємності" економічного зростання під впливом різного роду поточних дефіцитів. Але держава не є звичайним позичальником. Вона має особливий інституційно-фінансовий статус, який дозволяє їй розподіляти ризики, витрати та втрати розширення боргу, не послаблюючи свій вплив у конкуруючій парі "кредитор – позичальник", а навпаки, посилюючи його за рахунок прямих або прихованих повноважень. Причини цього можуть полягати як у суспільно-необхідному розширенні та ускладненні функцій держави в умовах невизначеності глобального розвитку, так і у притаманній будь-якій державі схильності посилювати свою владу у суспільстві.

Як результат ми спостерігаємо звуження інституційного простору правової соціальної держави, держави для суспільства, за рахунок інститутів просто держави – "держави для себе". Негативним наслідком цього стає зацікавленість держави у посиленні потужності інструментів та процедур контролю за суспільством. Втрачається інституційний баланс між механізмами поточної стабільності системи та механізмами її довгострокової стійкості. Багато сигналів, що не укладаються у сьогоднішню парадигму державного контролю та свідчать про більш складний характер об'єкта регулювання, у кращому випадку агрегуються, а частіше – просто відкидаються. Брак стратегічності розвитку є одним з іманентних ризиків політичної демократії, і працювати з цим ризиком необхідно на всіх рівнях суспільства.

Суспільний контроль за борговою політикою держави має розвиватися та забезпечуватися інституційно, з урахуванням посилення довгострокових стратегічних загроз правовій державі. Сьогодні цю функцію контролю державного боргу перебирають на себе міжнародні фінансові інститути, що частіше за все представляють інтереси кредиторів, які байдужі до суспільного запиту народу України на подальше вкорінення інститутів правової держави та економічної свободи.

З початку 20-х років XXI століття у світовій економіці дефіцит товарів та послуг (у широкому сенсі) отримує характер довгострокової суттєвої умови розподілу та використання ресурсів. Витоки цього явища зазвичай пов'язуються з пандемією коронавірусу

COVID-19, яка призвела упродовж 2020–2021 років до погіршення стану ринку праці через зниження пропозиції робочих рук та масовий розрив виробничих ланцюжків внаслідок карантинних заходів.

Використання як робочого терміна поняття "економіка дефіциту", яке належить видатному угорському економісту Я. Корнаї, нашою вважається заперечення через розмитість самого поняття дефіциту (дефіцит попиту та дефіцит пропозиції характеризують принципово різні ринкові ситуації), та через чітку прив'язку дефіциту в моделі Корнаї до соціалістичної планової економіки.

На наш погляд, економіка дефіциту як історичне явище може характеризувати більш широке коло соціально-економічних явищ, ніж спочатку в нього вкладавав Я. Корнаї. Якщо розуміти соціалізм як одну з можливих моделей індустріального суспільства, якій протистоїть модель ринкового індустріального суспільства, то можна припустити гіпотезу про ситуації взаємного переходу, коли завдяки ендогенним шокам пропозиції державний соціалізм вимушений використовувати елементи ринку (радянський НЕП у 20-ті роки ХХ століття, експеримент Ден Сяопіна щодо впровадження подвійного підряду у сільському господарстві КНР), а капіталістична ринкова система для подолання дефіциту попиту неодноразово використовувала інструменти соціальних гарантій та розподільної справедливості шляхом прогресивної шкали оподаткування надвисоких доходів.

У ринковій економіці в умовах довгострокового дефіциту ринкової пропозиції може приховано виникати неформальне інституційне середовище з сильними елементами розподільної справедливості, інструментами та механізмами ринку бюрократичних преференцій. Причина в тому, що дефіцит пропозиції, як мінімум, не заважає функціонуванню таких механізмів. До того ж за певних умов може виникати суспільний попит на деякі атрибути адміністративно-командної системи, що, відповідно, послаблятиме попит на інститути економічної свободи та ринкової конкуренції.

Виникає новий вимір суспільної нерівності, пов'язаний з неоднаковим ступенем доступу до механізмів розподільної справедливості. Цей вимір надає нові можливості обмеження соціально-економічної невизначеності шляхом структурування суспільства на ціннісних засадах, що переступають через цінності індивідуалізму та економічної свободи. Імператив екологізації виробництва та споживання, мережева цифровізація суспільних відносин, шерингова

економіка, розповсюдження соціального кредиту як фінансового виразу споконвічного суспільного боргу людини занурюють людей у детерміноване середовище безпосередньо суспільного виробництва та споживання, про яке писали класики марксизму.

Висновки

У 2022 році локалізація глобального розвитку набула турбулентного характеру, що за змістом і напрямками виглядає як перебудова системи (у поганому сенсі). Нова якість глобальної взаємозалежності не була забезпечена новою якістю глобальної Комунікації. Запеклі конфлікти та спалахи насильства поступово охоплюють дедалі ширший ареал суспільства. Можна виділити три сценарії щодо подальшого розвитку глобального світу.

Перший сценарій – оптимістичний. За цим сценарієм, глобальна криза 2022 року – це, незважаючи на сьогоднішні величезні втрати, тимчасова флуктуація. По закінченню світ повернеться до передкризового стану, але вже збагачений важким досвідом і тому націлений на створення ефективної комунікації для забезпечення менш амбітного, більш локалізованого, але й більш збалансованого розвитку. Гасло розвитку у цьому випадку – Інституційна Комунікація перш за все. На кшталт ООН для XXI століття.

Другий сценарій – помірно-песимістичний. У його основі – тенденція затухання конфліктності внаслідок вичерпання ресурсів. Про реалістичність цієї тенденції свідчить посилення проявів глобального дефіциту упродовж 2022 року. У цьому випадку локалізація матиме нерівномірний ("рваний") характер, зі збереженням ризиків виникнення спорадичних конфліктів, що ще більше посилює значення створення ефективних інституційних комунікацій.

Третій сценарій – песимістичний. Глобальна Інституційна Комунікація не буде створена. У ході поглиблення глобального конфлікту у середньостроковій перспективі відбуватиметься обвальна локалізація з втратою багатьох надбань економічної глобалізації, коли глобальна комунікація буде вже непотрібною.

Залежно від реалізації одного з цих сценаріїв буде формуватися траєкторія національного соціально-економічного розвитку України. У разі реалізації сприятливого сценарію, який передбачає збалансовану локалізацію подальшого глобального розвитку на підставах Інституційної Комунікації, Україна має інтегруватися до ЄС без

втрати глобальної суб'єктності з одночасним вирівнюванням зв'язків та залежностей з іншими країнами.

У разі помірно позитивного сценарію затухаючого шоку Україна мусить постійно корегувати завдання узгодженого стратегічного руху до європейського соціально-економічного простору з завданнями позиціонувати себе як важливу частину глобальної системи та суб'єкта Інституційної Комунікації. Прояви деструктивної конкуренції в бік України можуть час від часу набувати особливо небезпечного характеру. Можливе посилення конфлікту між завданнями розвитку і завданнями безпеки.

У разі реалізації песимістичного сценарію Україні потрібно за будь-яку ціну дотримуватися стратегії союзу з державами Заходу, оскільки за таким сценарієм катастрофічна турбулентність лише зростатиме. Інших можливостей уникнути неприйнятної невизначеності щодо існування держави не проглядається.

Література

1. Білорус О. Г. (2003). Економічна система глобалізму. Київ: КНЕУ. 357 с.
2. Геєць В. М., Мазаракі А. А. (ред.) (2008). Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. У 2 ч. Ч. 1. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.
3. Гриб А. А., Мамаев С. Г., Мостепаненко В. М. (1988). Вакуумные квантовые эффекты в сильных полях. 2-е изд. Москва: Энергоатомиздат. 288 с.
4. Гриценко А. А. (2010). Глобальна криза як форма сучасної соціально-економічної динаміки. *Економічна теорія*. № 1. С. 37–46.
5. Каку М. (2012). Физика невозможного. 3-е изд. Москва: Альпина нон-фикшн. 456 с.
6. Кейнс Дж. М. (2012). Общая теория занятости, процента и денег. Москва: Гелиос АРВ. Гл. 9.
7. Кругман П. (2013). Выход из кризиса есть! Москва: Азбука Бизнес, Азбука Аттикус.
8. Родрик Д. (2011). *Парадокс глобализации: демократия и будущее мировой экономики*. Москва: Изд-во Институт Гайдара. <https://doi.org/10.1355/ae28-3k>
9. Стігліц Дж. (2003). Глобалізація та її тягар. Київ: Видавничий дім "КМ Академія". 252 с.
10. Яременко О. Л. (1997). Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект. Харьков: Основа. 182 с.
11. Яременко О. Л. (2017). Глобальні дисбаланси і новий протекціонізм: інституційна гіпотеза. *Економіка України*. № 5–6. С. 106–123.
12. Ясперс К. (1991). Смысл и назначение истории. Москва: Политиздат. 527 с.

13. Clavin P. (June 2022). Turbulence and the Lessons of History. Opportunities are born of crisis, but the lines that connect them are far from direct. *Finance & Development*. P. 16–19.

14. Conway D. and Heynen N. (ed.) (2017). *Globalization's Contradictions. Geographies of discipline, destruction and transformation*. Published 2017 by Routledge. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN 711. Third Avenue, New York, NY 10017, USA. 302 p.

15. Gourinchas P.-O. (June 2022). Shifting Geopolitical Tectonic Plates A more fragmented world will need the IMF more, not less. *Finance & Development*. P. 10–11.

16. Hedayatifar L., Rigg R. A. et al. (October 2019). US social fragmentation at multiple scales. *Jornal The Royal Interface*. Vol. 16. Issue 159.

17. Nemina P., Espinosa K. (March 23 2021). Between status quo and radical change. URL: https://www.globe-project.eu/en/between-status-quo-and-radical-change-the-role-of-china-and-the-emerging-powers-in-global-financial-governance_12951

18. Obstfeld M., Rogoff K. (November, 2009). *Global Imbalances and the Financial Crisis: Products of Common Causes*. Santa Barbara: University of California, Berkeley and Harvard University. URL: <http://eml.berkeley.edu/~obstfeld/santabarbara.pdf>

19. Oliver R. (April 28, 2022). All in it together? Eurozone nations provide wildly different inflation forecasts for the bloc in wake of Ukraine war. URL: <https://www.macrobond.com/blog/all-in-it-together-eurozone-nations-provide-wildly-different-inflation-forecasts-for-the-bloc-in-wake-of-ukraine-war>

20. Perkins S. (April 18, 2022). Institutional distance versu intra countr differences capturing and leveraging the diversity within. *AIB Insights*. Vol. 22, Issue 3. URL: <https://insights.aib.world/article/33937-institutional-distance-versus-intra-country-differences-capturing-and-leveraging-the-diversity-within>

21. Prasad E. (June 2022). Enduring Preeminence. The US dollar might slip, but it will continue to rule. *Finance & Development*. P. 12–15.

22. Rahman, H. M. T., Saint Ville, A. S., Song, A. M., Po, J. Y. T., Berthet, E., Brammer, J. R., ... Hickey, G. M. (2017). A framework for analyzing institutional gaps in natural resource governance. *International Journal of the Commons*, 11(2), 823–853. DOI: <http://doi.org/10.18352/ijc.758>

23. Tremel N. (February 16, 2022). Banking: from zero to hero. URL: <https://www.macrobond.com/blog/banking-from-zero-to-hero>

Надходження до редакції 30 травня 2022 року

Прорецензовано 14 червня 2022 року

Підписано до друку 30 червня 2022 року

References

1. Bilorus, O. H. (2003). *Economic system of globalism*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

2. Heiets, V. M., Mazaraki, A. A. (eds.) (2008). *Priorities of national economic development in the context of globalization challenges: monograph*.

In 2 p. Part 1. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics [in Ukrainian].

3. Grib, A. A., Mamaev, S. G., Mostepanenko, V.M. (1988). Vacuum quantum effects in strong fields. 2nd ed. Moscow: Energoatomizdat [in Russian].

4. Hrytsenko, A. A. (2010). Global crisis as a form of modern socio-economic dynamics. *Ekonom. teor. – Economic theory*, 1, 37-46 [in Ukrainian].

5. Kaku M. (2012). Physics of the impossible. 3rd ed. Moscow: Alpina non-fiction [in Russian].

6. Keynes, J. M. (2012). General theory of employment, interest and money. Moscow: Helios ARV. Ch. 9.

7. Krugman, P. (2013). End This Depression Now! Moscow, Azbuka Biznes, Azbuka Attikuc [in Russian].

8. Rodrik, D. (2011). The Paradox of Globalization: Democracy and the Future of the World Economy. Moscow: Publishing House of the Gaidar Institute. <https://doi.org/10.1355/ae28-3k> [in Russian].

9. Stiglitz, J. (2003). Globalization and its burden. Kyiv: Publishing house "KM Akademiya" [in Russian].

10. Yaremenko, O. L. (1997). Transition processes in the economy of Ukraine: institutional aspect. Kharkov: Osnova [in Russian].

11. Yaremenko, O. L. (2017). Global imbalances and new protectionism: the institutional hypothesis. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5-6, 106-123 [in Ukrainian].

12. Jaspers, K. (1991). Meaning and purpose of history. Moscow: Politizdat [in Russian].

13. Clavin, P. (June 2022). Turbulence and the Lessons of History. Opportunities are born of crisis, but the lines that connect them are far from direct. *Finance & Development*, 16–19.

14. Conway, D. and Heynen, N. (ed.) (2017). Globalization's Contradictions. Geographies of discipline, destruction and transformation. Published 2017 by Routledge. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN 711. Third Avenue, New York, NY 10017, USA.

15. Gourinchas, P.-O. (June 2022). Shifting Geopolitical Tectonic Plates A more fragmented world will need the IMF more, not less. *Finance & Development*, 10-11.

16. Hedayatifar, L., Rigg, R. A. et al. (October 2019). US social fragmentation at multiple scales. *Jornal The Royal Interface*, 16 (159).

17. Nemina, P., Espinosa, K. (2021). Between status quo and radical change. Retrieved March 23 from https://www.globe-project.eu/en/between-status-quo-and-radical-change-the-role-of-china-and-the-emerging-powers-in-global-financial-governance_12951

18. Obstfeld, M., Rogoff, K. (2009). Global Imbalances and the Financial Crisis: Products of Common Causes. Santa Barbara: University of California, Berkeley and Harvard University. Retrieved November from <http://eml.berkeley.edu/~obstfeld/santabarbara.pdf>

19. Oliver, R. (2022). All in it together? Eurozone nations provide wildly different inflation forecasts for the bloc in wake of Ukraine war. Retrieved April

28 from <https://www.macrobond.com/blog/all-in-it-together-eurozone-nations-provide-wildly-different-inflation-forecasts-for-the-bloc-in-wake-of-ukraine-war>

20. Perkins, S. (2022). Institutional distance versus intra country differences capturing and leveraging the diversity within. *AIB Insights*, 22 (3). Retrieved April 18 from <https://insights.aib.world/article/33937-institutional-distance-versus-intra-country-differences-capturing-and-leveraging-the-diversity-within>

21. Prasad, E. (June 2022). Enduring Preeminence. The US dollar might slip, but it will continue to rule. *Finance & Development*, 12-15.

22. Rahman, H. M. T., Saint Ville, A. S., Song, A. M., Po, J. Y. T., Berthet, E., Brammer, J. R., ... Hickey, G. M. (2017). A framework for analyzing institutional gaps in natural resource governance. *International Journal of the Commons*, 11(2), 823-853. DOI: <http://doi.org/10.18352/ijc.758/>

23. Tremel, N. (2022). Banking: from zero to hero. Retrieved February 16 from <https://www.macrobond.com/blog/banking-from-zero-to-hero/>

Received on May 30, 2022

Reviewed on June 14, 2022

Signed for printing on June 30, 2022